

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ CAMİİ VE SANATSAL İMGELERİ¹

THE MOSQUE OF THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY AND ARTISTIC IMAGES

Fulya ERTUĞ İBİŞ²

Özet

Bu yazı TBMM Camii'nin sanatsal imgelerini, dayandığı tasarım ilkelerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. TBMM Camii, Uluslararası ödüllü ve tescilli bir yapı olmasına rağmen yeterince ifade edilememiştir. Mimari öğelerin sanatsal kurgusunda seçilen imgelerin değerlendirilmesi yapıyı daha iyi anlamayı ve yorumlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu amaçla sanatsal imgelere dayalı düşüncelerde etkili olanın birey veya bireylerin oluşturduğu toplumun bakışındaki görme biçiminin olduğu çalışmada değerlendirilmektedir. Görme biçimini etkileyen ise caminin sahip olduğu çok sayıda sanatsal imgenin düşünsel değerleridir. TBMM Camii duyu algılarımız ve bilinçle bakılarak anlaşıldığında sanat güzelliği bakımından bakını düşündürmektedir. Aynı zamanda farklı bakış biçimlerine göre değerlendirildiğinde, her perspektifin bulunduğu ortak bir noktada bakanları birleştirecek bir yapı olmanın umut ve inancını taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: TBMM, İmge, Sanatsal İmge, Cami

-
- 1 Araştırma Makalesi
Makale gönderim tarihi: 10.01.2023
Makale kabul tarihi: 28.02.2023
 - 2 Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimari ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı
E-posta: fulyaibis@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3398-9121>

ABSTRACT

This article aims to reveal the artistic images of the TBMM Mosque and the design principles on which it is based. Although the TBMM Mosque is an award-winning and registered structure among the internationally known authorities, it has not expressed well enough. Evaluation of the images selected in the artistic setup of architectural elements facilitates a better understanding and interpretation of the building. For this purpose, it is evaluated in this article that what is effective in the thoughts based on artistic images is the individual or the way of seeing in the society formed by the individuals. What affects the way of seeing is the intellectual values of the many artistic images of the mosque. When the TBMM Mosque is understood through our sense of perceptions and consciousness, it makes us think in terms of the beauty of art. Even if it is being evaluated by different perspectives, it carries the hope and belief of being a structure that will unite the viewers at a common point where all perspectives meet.

Keywords: *TBMM, Image, Artistic Image, Mosque*

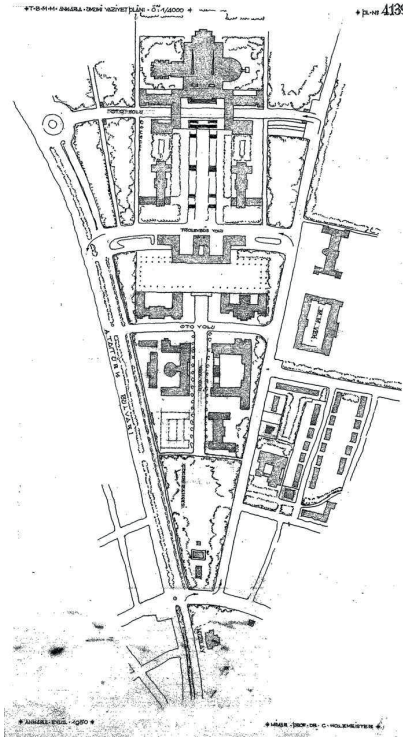
Kaynak: TBMM Binaları, (2005), Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Tanıtım Kitapları, TBMM Basımevinden Temin Edilmiştir.

GİRİŞ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Camii konum olarak; Türkiye'nin başkenti Ankara'da bulunan "Devlet Mahallesi'nin güney ucundaki son noktada yer almaktadır. Devlet Mahallesi, Cumhuriyet ilanı sonrasında Ankara kenti yapılanma sürecinde Atatürk'ün Almanya'dan gelmesine vesile olduğu Berlinli Mimar H. Jansen'in geliştirdiği nazım planına uygun olarak C. Holzmeister tarafından tasarlanmıştır. Kızılay'da Güven Anıtı ile başlayan Devlet Mahallesi, Atatürk Bulvarı ile Dikmen yolu arasında bakanlık Binaları ile devam eden ve yüksek bir noktada TBMM binası ile tanımlı üçgen alandır.

Ankara Devlet Mahallesi yönetim binalarının içerisinde bulunan orta aksı, TBMM Ana Binası Şeref holünden geçerek salkımlı kapı ile Genel Kurula ve Salonun merkezinde bulunan "Halk Egemenliğini" ifade eden Atatürk çiçeklerine ulaşmaktadır. Aks barındırdığı anlamlar nedeni ile çok özel ve önemlidir.

Görsel 2. Holzmeister'in Projesinde Devlet Mahallesi Vaziyet Planı ve Orta Aksın Vurgusu

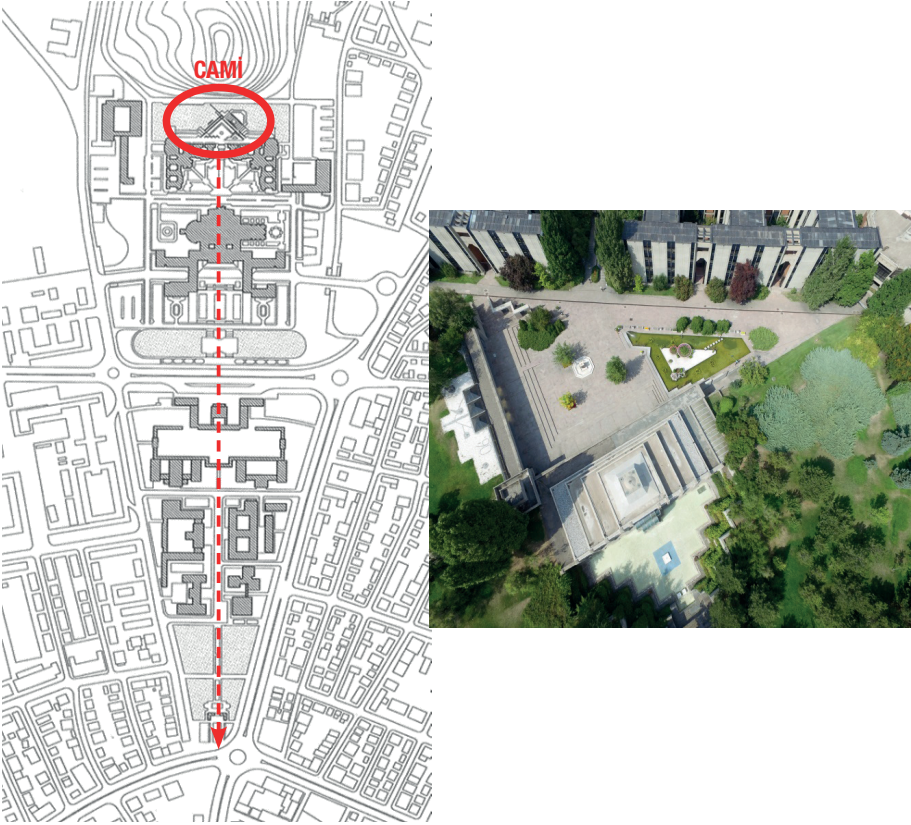

Kaynak: TBMM İşletme ve Yapım Başkanlığı Proje ve Fotoğraf Arşivinden alınmıştır.

Caminin yeri, orta aksın son noktasına gelmektedir. Bu nokta T.B.M.M. Ana Binası ile eski Halkla İlişkiler Binalarının arasındaki kuzey- güney aksın bitiminde bulunmaktadır. Cami Ana Bina ve dik eğimli tepe ile bütünleşiktir. Cami yapılandırılırken yaya aksının kibleye yönelmesi gerektiğinden mevcut akstaki simetri şaşırtılarak yerleştirilmiş bir konuma sahiptir.

Meclis Camii yapımının tamamlandığı 1989 yılından itibaren kullanılmaktadır. Caminin yapımına TBMM yönetimince Ana Binanın projelendirildiği yıllarda öngörülemeyen ihtiyaç ve sayısal artışları karşılamak üzere düşünülen Halkla İlişkiler Binalarının kullanımına geçildikten sonra 1984 yılında karar verilmiştir. Caminin, aynı zamanda dinî bir yapının laik bir ülkede resmî yönetim binalarının içinde bulunması ve harcamalarının Devlet tarafından karşılanması nedeniyle özel bir niteliği bulunmaktadır.

Görsel 3-4. Caminin Devlet Mahallesi Aksı ve Ana Bina-Eski Halkla İlişkiler Binası ile İlişkisi

Kaynak: TBMM İşletme ve Yapım Başkanlığı Proje ve Fotoğraf Arşivinden alınmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasına Başkent Ankara şehri planlamasından gelen imgeler ve Caminin imgelerinin keşiştiği noktanın önemi nedeniyle gerek duyulmuştur. Meclis Camii için literatür taraması yapıp kayıtlı arşiv bilgilerine ulaşıp elde edilen veri incelenerek, çok tartışılan çok yazılan, tescil kararı değişen TBMM Camii konusu herkesi birleştiren bir bakış açısı ile ele alınmak istenmiştir.

1. TBMM CAMİİ

1.1. Caminin Planlama ve Yapım Süreci

Cami yapımı öncesinde TBMM İdaresince Diyanet Başkanlığından resmi görüş alınmış, dinî yapının sanat değeri yüksek bir eser olmasının gereği, hizmet vereceği grup, ödeneğin ne şekilde sağlanacağına dair yapım kararlarına varılmıştır. TBMM Genel Sekreterliği, TBMM Başkanlık Divanına Meclis Kampüsünde gerçekleştirilmesi düşünülen Meclis Camii projesinin elde edilmesi işinin Bayındırlık İskân Bakanlığınca yürütülmesi için Ulusal Proje Yarışması çıkartılmasını önermiştir. Ayrıca Cami yapımı işi, bütçede ödenek olmadığından programdaki işlere ayrılmış ödenekten harcanması onaya sunulmuştur.³

TBMM Başkanlık Divanı Camide bulunması gerekli temel özelliklerin belirlenmesi, jüri teşkili ve şartname oluşturulması ve çıkabilecek diğer konuların halledilebilmesi için İttüzük gereği⁴ onay olarak proje elde edilme işini başlatmıştır.⁵

Meclis Başkanı Necmettin Karaduman başkanlığındaki Divan, birkaç gün sonra caminin projelerinin yarışma usulü ile elde edilmesi işini karara bağlamıştır.

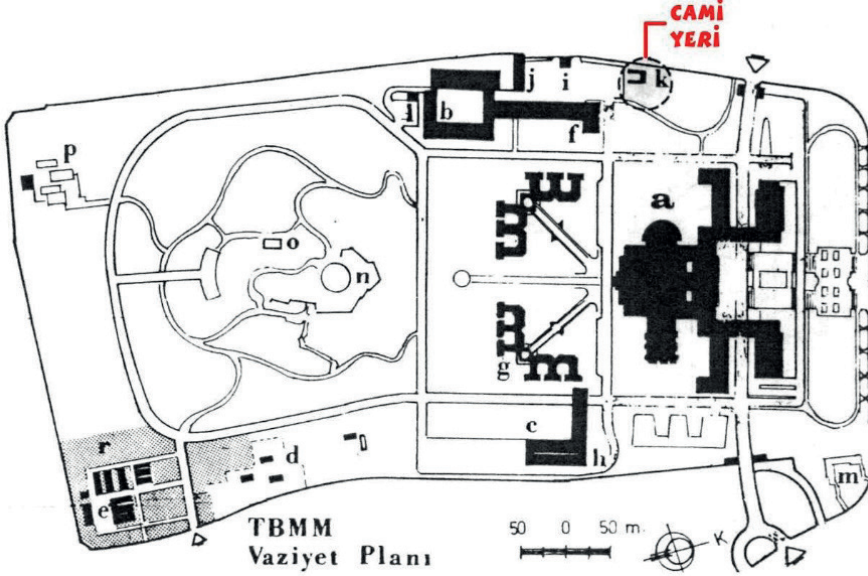
Caminin yeri, 1982 yılında Ziyaretçi Kabul Binasının Atatürk Bulvarı tarafında Milli Egemenlik Parkı ile bağlantılı olarak belirlenmiştir. Bu yapılaşmanın bölgede yoğunluğu çok artıracığı ve gabarisinin Bulvardan iyi bir görüntü veremeyeceği yapılan etütler sonucunda anlaşılmasından sonra değiştirilmiştir. Yarışma Şartnamesi ön hazırlığında Kültür Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Başkanlığınca benimsenen cami yerinin, ziyaretçi girişi yanında Dikmen Caddesi ile bağlantılı halka açık bir alanda erişimin sağlanabilmesi için seçildiği anlaşılmaktadır.⁶

3 TBMM Arşivi, 16.05.1984 tarih ve 84 numaralı Cami Yaptırılması ile ilgili TBMM Genel Sekreterlik Oluru.

4 Ayrıntılı bilgi için bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi İttüzüğü, Karar No: 584 Kabul Tarihi: 5.3.1973 (Resmî Gazete: 13.4.1973- Sayı: 14506):
“TBMM Bütçesinin hazırlanması
MADDE 176- (...) Bina, bahçe ve arsaların yapım, imar ve onarımı hakkındaki kararlar, Başkanlık Divanınca alınır.”

5 TBMM Arşivi, 22.05.2023 tarih ve 20 numaralı Divan Kararı.

6 TBMM Arşivi, 16.05.1984 tarih ve 84 numaralı Cami Yaptırılması ile ilgili TBMM Genel Sekreterlik Oluru Eki.

Görsel 5. Yarışma Açılması Kararı Verilen Caminin Belirlenen İlk Yeri

Kaynak: TBMM Başkanlığı Genel Sekreterliğinin 16.05.1984 tarih ve 84 sayılı Olur Eki.

Divan kararında yapının yarışma şartnamesi için özellikleri tanımlanmıştır. Bu özellikler: Ana Bina ile uyumlu; Türk ve İslam Camii mimarisine uygun, çağdaş; sadece milletvekilli, personel ve ziyaretçileri için çalışma saatleri içerisinde hizmet vermek üzere 500 kişilik, tek kitle ve minareli; yeşil alana taşacak bir yerleşim ve büyüme olanağına sahip olması şeklindedir.

Ancak Dikmen Caddesi bağlantılı Camii yerine ilişkin yapım kararı 12.06.1984 tarihinde yürürlükten kaldırılmış ve aynı tarihli Divan kararı ile Caminin milletvekillerine daha yakın olan Halkla İlişkiler Binası çevresinde planlanması ve Ana Bina ile uyum sağlaması için komisyon kurulması TBMM Başkanlığına onaya sunulmuştur.⁷

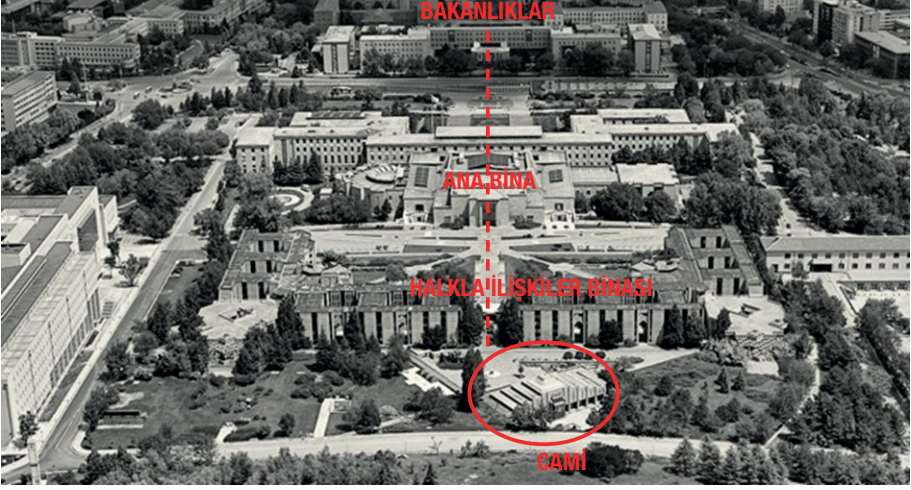
Çalışmayı yürüten komisyon, işin Ana Bina Proje Müellifi C. Holzmeister'in Halkla İlişkiler Binası için onay verdiği Proje Müellifi Behruz Çinici'ye yaptırılmasını uygun görmüş ve bu görüş TBMM Başkanlık Divanınca kabul edilmiştir.⁸

İdare tarafından kompleksin ayrıca kültürel ve sosyal amaçlı bir yapı olması da istenmiştir. Behruz Çinici ile oğlu Can Çinici tarafından caminin projesi ve uygulamaları tamamlanmıştır.

7 TBMM Genel Sekreterliğinin TBMM Başkanlığına sunduğu 12.06.1984 tarih ve 184 sayılı Olur'u.

8 TBMM Arşivi, 08.01.1985 gün ve 42 numaralı Divan Kararı ve toplantı tutanakları.

Görsel 6. TBMM Yerleşkesinde Ana Bina- Halkla İlişkiler Binası ve Caminin Konumu

Kaynak: TBMM İşletme ve Yapım Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır.

Müellifler tarafından cami, kütüphane, halkla ilişkiler binaları ile birlikte Meydan-İbadethane-Kitaplıktan oluşan yapı kompleksi tasarlanmıştır. Kompleksin ortasındaki açık kamusal alanın, milletvekilleri ile onları seçenlerin bir araya gelebileceği bir platform olması düşünülmüştür. Cami, şehir dokusunda öne çıkmayan, yalın şekilde düşünülmüş, boyut ve form olarak bir mescit olarak ele alınmıştır. Caminin yapımına sınırlı bir bütçe ile başlanılmış olup proje bedeli olarak yirmi milyon Türk lirası ödenmiştir.⁹

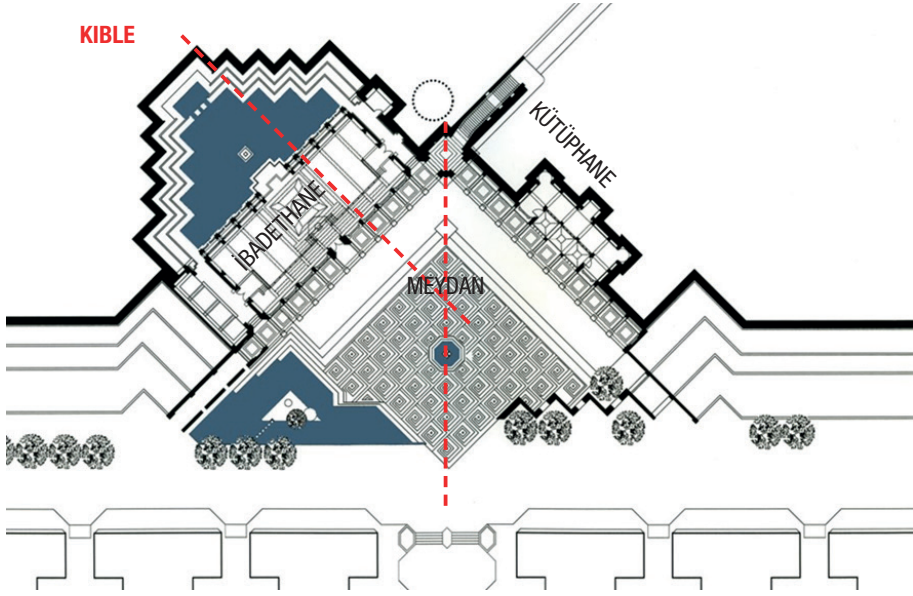
Proje bedeli, açık mekânlar hariç tutulup, iç mimari/dekorasyonu ilgilendiren mekânlar itibarıyla 1250 metrekare üzerinden 5. Sınıf B grubu yapı olarak ve %10 indirimle hesaplanmıştır.¹⁰

9 07.05. 1987 tarihli Proje Müellifleri ve TBMM İnşaat Kontrol Amirliği arasında yapılan “sözleşme” Çinicı Mimarlık Ofisinden temin edilmiştir.

10 Ayrıntılı bilgi için bkz. MİMARLIK VE MÜHENDİSLİK HİZMET BEDELLERİNİN HESABINDA KULLANILACAK 1987 YILI YAPI YAKLAŞIK BİRİM MALİYETLERİ: 16.7.1985 tarihli ve 85/9707 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan “Mimarlık ve Mühendislik Hizmetleri Şartnamesinin 3.2 maddesi adı geçen ve bütün hizmet dalları için Yapı Yaklaşık Maliyetinin (YYM) ve YYM/BM oranının hesabında kullanılacak olan 1987 yılı Birim Maliyetleri (BM) hakkında tebliğ ile belirlenmiştir. Bu maliyetlere genel gider ve müteahhitlik karı dâhildir. V. SINIF B GRUBU YAPILAR: • Kongre merkezi, konser salonları; • Müze, sergi, büyük kütüphane kompleksleri; • Bilgi işlem merkezleri ve benzer yapılar olup; 1987 yılı için 234.000.TL (BM)’dir. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/yfk/icerikler/1987-20190312111800.pdf>

TBMM Camii projesi pek çok platformda değerlendirilmiş, takdir edilmiş ve ödüle layık görülmüştür. Cami, 20. yüzyıl dünya mimarlık tarihinin İngiliz Mimarlar Kraliyet Enstitüsü ve Londra Üniversitesi tarafından ele alındığı ansiklopedinin Orta Doğu-Türkiye bölümünde yer almaktadır.¹¹

Görsel 7. Külliye Mantığı ve Aksın Şaşırtılması

Kaynak: Çinici Mimarlık Proje Arşivinden alınmıştır.

Ayrıca Cami 1995 yılında İslam kültürünü başarı ile yorumlayan mimarlık eserlerine verilen Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür.¹² Türkiye'de çağdaş mimarlığın (1923-2003) dönemini temsil etmesi bakımından TBMM Camii mimari ilk yirmi eser arasında dokuzuncu sırada bulunmaktadır.¹³ Yanı sıra U.S.P. Mimarlık Dergisi Metropolis araştırmacıları tarafından Meclis Camii'nin yerinde incelemesi yapılmış, bu inceleme çıktıları uluslararası pek çok kitap ve dergide de yayınlanmıştır.¹⁴

11 Shulmann, K., "Turkish Grand National Assembly Ankara-1995 Aga Khan Winner", *Metropolis*, S. 11, 2003, s. 138.

12 <https://www.arkiv.com.tr/proje/tbmm-camisi/1815>

13 Cengizkan, A., "Türkiye'de Çağdaş Mimarlığın Önde Gelen 20 Eseri", *Mimarlık Dergisi*, S. 311, 2003, s. 309. Muschamp, R., "An Islamic Reminder of The Sacred in Design", *New York Times*, 1998.

14 Shulmann, K., "Turkish Grand National Assembly Ankara-1995 Aga Khan Winner", *Metropolis*, S. 11, 2003, s. 13-8.

Amerika Yayın Kuruluşu olan The New York Times’a 1998 sayısına kapak olmuş dergi içerisinde geleneksel caminin tasarım unsurlarını tersine çeviren bir uygulama olması nedeni ile yer verilmiştir.¹⁵

Bu yapı hakkında çok ve farklı görüşün olması eserin taşıdığı sanatsal imgele-
rinin anlaşılmasının gereğini ortaya koymaktadır.

2. İMGE

İmge; Orhan Hançerlioğlu’nun yazdığı felsefe sözlüğünde “hayal, imaj, duyulur bir kaynaktan gelen tasarım...” olarak açıklanmaktadır.¹⁶ Herhangi bir cami için imgenin birçok hayal, imaj ve duyu organlarımızla algıladığımız imgelerin kompozisyonu olduğu fark edilmektedir. Caminin sanat adına yapıldığı düşünülen imgeleri, caminin toplum içindeki algısını ve cami hakkındaki toplumsal değerlendirmeyi gündeme getirmektedir. Bu nedenle öncelikle esere imgeler verilmesinin etkilerinin neler yaratabileceği düşünülmelidir.

Bir imge, yeniden yaratılmış ya da yeniden üretilmiş görünümdür. İmge ilk kez ortaya çıktığı yerden ve zamandan- birkaç dakika ya da birkaç yüzyıl için- kopmuş ve saklanmış bir görünüm ya da görünümler düzenidir. Her imgede bir görme biçimi yatar. Fotoğraflarda bile. Çünkü fotoğraflar çoğu zaman sanıldığı gibi mekanik kayıtlar değildir. Her bir fotoğrafa baktığımızda, ne denli az olursa olsun, fotoğrafçının sınırsız görünüm olanakları arasından o görünümü seçtiğini fark ederiz. Rastgele aile fotoğraflarında da böyledir bu. Fotoğrafçının görme biçimi konuyu seçişinde yansır.¹⁷

İmgeyi görmeyi ve algılamayı konuya bakanın, yorumlama biçimi belirlemektedir. Çünkü, imge hayal olması nedeni ile tümüyle soyuttur, yani düşünce alanına aittir. Duyu organları ve bilinçle birlikte algılanan, düşüncelerimizin konuya bakışının yansımalarıdır. Uslarda yüzyıllar boyunca süregelen birikimler ve alışkanlıklar ile bir cami imajı oluşmuştur.

Cami yapısı; somut bir şekilde nesnellik taşımaktadır, gerçektir ve işlevseldir. Zaman içerisinde biçim ve işlev yönünden gelişirken, toplumdaki, mimari çevreden kabul görmüş kalıpların tekrar etmesi neticesinde kullanım amacı dışında toplum tarafından verilmiş görevlere sahiptir. Asıl fonksiyonu mabet olma dışında; siyasetin merkezi, adaletin merkezi, yönetimin gücü, siyasetin ve adaletin merkezi olma, eğitim-öğretim ve kültür merkezi olma, askeri amaçlar ile kullanılması gibi görevleri bulunmaktadır.¹⁸

15 Muschamp, R., “An Islamic Reminder of The Sacred in Design”, *New York Times*, 1998.

16 Hançerlioğlu, O., *Felsefe Sözlüğü*, 18. Geliştirilmiş ve Genişletilmiş Yeni Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010 s. 184.

17 Berger, J., *Görme Biçimleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2018, s. 10.

18 <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami#1-dini-ve-sosyokulturel-tarihi>

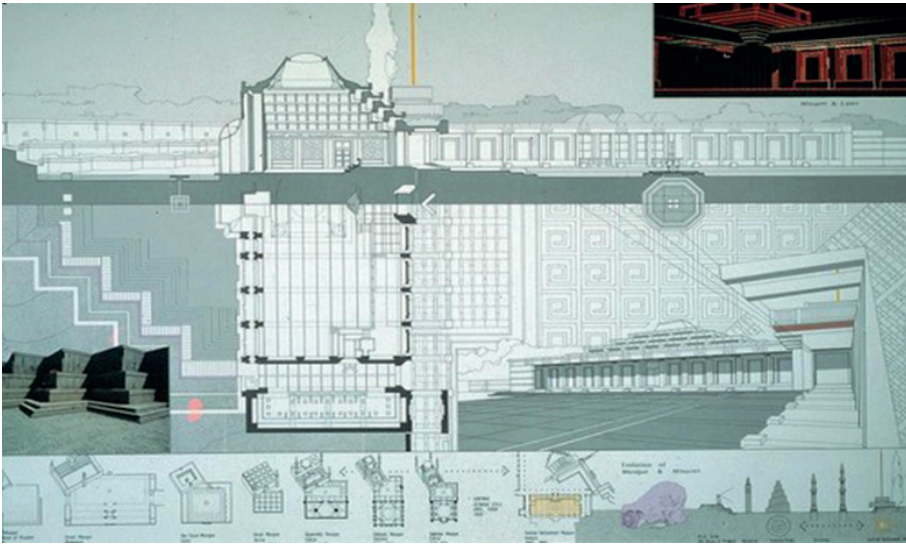
Cami, Arapça cem ‘kökünden türeyen, “toplayan, bir araya getiren” anlamındadır. Mescit ise “eğilmek, tevazu ile alını yere koymak” manasına gelen sükût kökünden “secde edilen yer” anlamında bir ibadet mekânı ismidir.¹⁹

Her ibadet edenin secdeye varış için bu eylemi nasıl bir mekânda hayal ettiğine ilişkin geçmişten taşıyarak getirdiği düşünceleri ile mekâna ve dine ait kabulleri bulunmaktadır. Bu kabuller ile beğenilerin ortaya çıktığı, yapı bireylerin beğenilerine bakarak yorumlandığı, yapılan yorumların sübjektif olduğu bilinmektedir. Bu nedenle caminin ve imgelerinin objektif bir bakışla değerlendirilebilmesi gerekir.

2.1.Caminin İmgeleri

Camiyi ve imgelerini anlayabilmek için kaynaklardan edindiğimiz bilgileri incelemeye çalışırsak; TBMM Camiini, dik eğimli arazi içinde güney batı yönlerinde” gömülerek “secde eden mümin” silüetini anlatan ve cami tasarım kriterlerini en güzel şekli ile gösteren 8 numaralı görsele bakarak değerlendirmek mümkündür. Arazinin eğimine gömülmeyi, doğayla bütünleşmeyi ve mütevazı olmayı seçen yapı bunu sadece TBMM Ana Bina yönüne cephe vererek göstermektedir.

Görsel 8. Caminin Araziye Oturuşu ve Seçilen Tasarım Kriterlerinin Görsel Anlatımı

Kaynak: Çinici Mimarlık Arşivinden alınmıştır. Proje yapma döneminde ofiste çalışan Japon Mimar Tatsuya Yamamoto tarafından görselleştirilmiştir.

Ansiklopedi, dergi, makale ve proje sahipleri ile yapılan söyleşiler araştırılıp incelendiğinde; cami yapı topluluğunun üç ana mekân ve üç imgeden oluştuğu anlaşılmaktadır. Mekânsal imgeler İslam inanisına göre güncel dünya, ahiret ve cennet olarak yorumlanmaktadır.

2.1.1. Güncel Dünya (ön avlu)

Üçgen planlı ön avlunun iki kenarında sütunsuz revaklar bulunmaktadır. Bir-birine dik açı ile birleşen güney yönündeki ibadethane “*inanç*” ve batı yönündeki modern bir şekilde yorumlanan kütüphane “*aydınlanma ve akıl*” düşünülerek yerleştirilmiştir. Her iki yapıyı varlıkları olmayan sütun ayakları ve saçaktan oluşmuş revak bağlamaktadır. Geleneksel alışkanlıklarımızla ve beş duyu organımıza rağmen algıladığımız saçak ve ayaklar, bize revakın sütunlu olduğunu hissettirmektedir. Ancak bilinçli bakışta mekânın tabanı olan sütunsuz bir saçak olarak tasarlandığı fark edilebilmektedir. Avluyu kuşatan revak geleneği dikey taşıyıcı kolon ile değil yatay taşıyıcı kiriş ve kolon kaidesi oluşturmaktadır.

Sütun dayanak sağlar. Sütun binyılların pasını taşır. Sütun yaşamı sürdürme mucizesini simgeler, dünyaya yalnızca bir tek noktada değmenin görünürdeki kırılmasını reddeder.²⁰

Can Çinici ile yapılan söyleşide Eco’nun yukarıda aktarılan görüşü için “Bizim tam da yaptığımız budur işte” demiştir. Burada sütun taşıyıcı, estetik, işlevsel ve en önemlisi tarihten gelen anlamlarının dışında mimari bir şifre olarak kullanılmıştır. Revakta karşılaştığımız imgelem bize bunu söylüyor olabilir.

Berger, bilginin her zaman gördüklerimize uymadığını söyler:

Her İmgede bir görme biçimi yatsa da bir imgeyi algılayışımız ya da değerlendirişimiz aynı zamanda görme biçimimize bağlıdır.²¹

Proje müellifleri, Cami ve havuzların onarımlarının TBMM İşletme ve Yapım Müdürlüğüne yapıldığı 2006 senesinde, binayı kontrol ederlerken, avluda bulunan suya gömülü üçgen nilüfer havuzu ve fiskiyelerin ölüm ve gömülmeyi, etrafi çevrelenmiş arada boşluklar bırakılan duvarların ise *güncel dünyayı* temsil ettiğini ifade etmişlerdir.

20 Umberto, E., *Mimarlık Gösterge Bilimi*, Daimon Yayınları, İstanbul, 2019, s. 96.

21 Berger, *Görme Biçimleri*, s. 10.

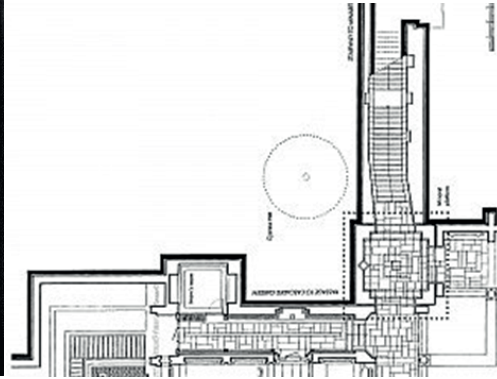
Görsel 9. Ölüm ve Gömülme-Nilüfer Havuzu, Güncel Hayat-Kırık Duvarlar

Kaynak: Fotoğrafçı Özkan Önder belgesel arşivinden alınmıştır.

Bir başka sanatsal imgede iki taraflı sütunsuz revakların kesiştikleri yerde bulunan Nur'a çıkan merdivendir. Merdivenden çıkıldıkça ulaşılan yer toprak bir alan olduğundan İslamiyet'teki topraktan gelip toprağa gitme gerçeğini mimari öge kullanarak hatırlatma yönünde imgeleme yapılmaktadır.

Görsel 10-11. Nur'a Çıkan Merdiven

Kaynak: ARKİV, Türkiye Mimarlık Arşivinden temin edilmiştir.

2.1.2. Ahiret (İbadethane)

Dikdörtgen formundaki ibadet mekânı, hayatın varlığını ve ahireti, anlatmak isterken; peyzaj ve doğa ilişkisi, boyut, yatay biçimlenme, ışığın kullanımı ile

kendini ortaya koymaktadır. İbadethane olarak kullanılan mekânın, mimari öğelerin geçmişteki kullanımlarından farklı anlamlarda işlevleri bulunmaktadır. Örneğin; Dinî mekânın üst örtüsü kademeli olarak arazinin dik eğimine uygun üç yönde piramit tarzı çatı ile örtülüdür. Orta kademe diğerlerinden daha yüksek tasarlanarak alışılmış “İslam kubbesinin” yerine uygulanmıştır.

İslam’da ibadet edenin bakışının yerde ve yatay düzlemde olması nedeni ile yataylık algısı ve kıbleye yönlendirme isteğinin olduğu mimari vurgulardan anlaşılmaktadır. İbadethane, imama doğru saf düzeni almaya uygun yatay bir mekân olarak tasarlanmıştır. Kıble duvarının şeffaflığı ve piramidi oluşturan kirişler arasındaki yatay boşluklar ve kıble yönü hariç üç yönden süzülerek içeri giren dolaylı ışık yataylık algısını arttırmaktadır.

Her camide olduğu gibi mihrabın sağında ahşap bir minber vardır. İbadethane duvarlarında büyük çiniler ile Allah, Hz. Muhammed ve dört halifenin adları (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali) yazılıdır.

Geniş dikdörtgen mekân safta duranın dua etmeye, iç dünyasına yönlendirmeye ve huzura kavuşturmaya yönelik tasarlanmıştır. Kıble duvarı saydam olup; kademeli setlerden oluşmuş gömme bahçeyi, kademelerden havuza düşen suyu ve yeşil bahçeyi görmektedir. eğrisel cam mihrap vitray tasarımı dışarıya çıkıntılı olarak düşünülmüştür. Mihrap İslam’da cennetin kapısını; bir eşiği temsil etmektedir.

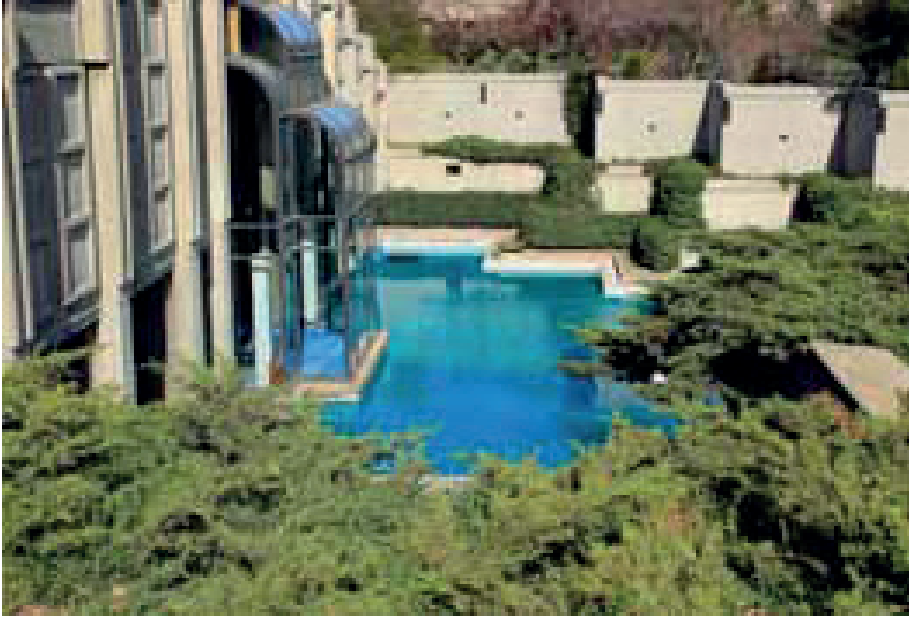
Görsel 12. İbadethane Tavanı- Işığın Süzülmesi-Yataylık Algısı **Görsel 13.** Çini Yazılar

Kaynak: TBMM Binaları, (2005), Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Tanıtım Kitapları, TBMM Basımevinden Temin Edilmiştir.

Camide kıble duvarındaki şeffaflık cennete açıdır. Ayrıca ibadet eden insan kendini doğanın içerisinde hissedebilmektedir. Mihrap önünde insan sesi doğanın sesine karışmaktadır. Müezzin sesi, içerideki şadırvanın ve katlı şelalenin insan ruhuna iyi gelen su sesinin armonisi ibadet yapan herkes tarafından rahatlıkla duyulmaktadır.

Görsel 14. Eşik Mekân; Cam Mihrap ve Cenneti Temsil Eden Gömme Bahçe

Kaynak: TBMM Binaları, (2005), Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Tanıtım Kitapları, TBMM Basımevinden Temin Edilmiştir.

Caminin kuzey duvarı boyunca dikdörtgen; sadece yükseltilerek ayrılmış şeffaf parapetlidir bölüm kadınlara ayrılmıştır.

Günümüz malzeme ve teknolojsi kullanılarak inşa edilen yapıda geleneksel cami ve geçmiş kültürümüzle ilgili değerlere yer verilirken brüt beton ve ön yapımlı beton elemanlar cam ile birlikte kullanılmıştır. Dolu-boş dengesine bakıldığında betonun camla birlikte kullanımının çok uyumlu olduğu görülmektedir. Yapı malzemelerin seçim ve kullanımındaki sadelik nedeni ile tarzının brütalist olduğu düşünülebilir.

Eser yapısında ne kadar çok imgelem barındırıyorsa mimarın gördüklerini algılayışını o kadar çok anlaşılır olmaktadır:

Şu da var ki imge sanat yapıtına verildiği zaman insanların ona bakışı sanat konusunda edindikleri varsayımlar dizisinin etkisinden kurtulamaz. Bu varsayımlar şunlarla ilgilidir.

Güzellik,
Gerek,
Deha,
Uygarlık,

Biçim,
Toplumsal konum,
Beğeni vb.

Bu varsayımların çoğu bugünkü durumuyla artık dünyaya uymuyor. (Bugünkü durumuyla dünya salt nesnel bir gerçeklik değildir; buna bilinçlilik de katılmıştır.) Günümüzde tam olarak uymamalarının dışında bu varsayımlar geçmişe de gölge düşürürler. Geçmiş hiçbir zaman olduğu yerde durup yeniden keşfedilmeyi, aynıyla olduğu gibi tanınmayı beklemez. Tarih her zaman belli bir şimdiyle onun geçmişi arasındaki ilişkiyi kurar. Demek ki şimdiden korkmak eskiyi bulandırmaya yol açıyor. Geçmiş içinde yaşanacak bir şey değildir. Eyleme geçerken içinden bir şeyler çekip çıkarttığımız bir sonuçlar kuyusudur. Geçmişin kültürel açıdan bulandırılması iki katlı bir kayba yol açar. Önce sanat yapıtları gereğinden çok eskilere itilmiş olur. Sonra geçmişten bize eylem olarak tamamlanması gereken daha az sonuç kalmış olur.²²

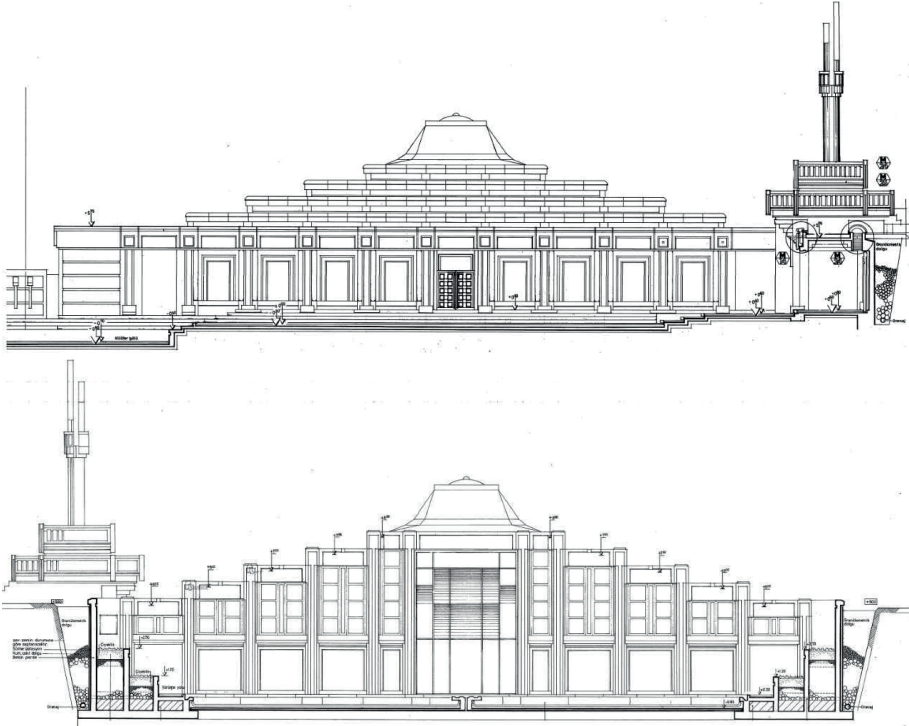
Tarihteki ilk caminin minaresinin olmadığı bilinmektedir. Emeviler döneminde camiye eklenen minarenin amacının namaz vakitlerini hatırlatmak için ezan okumaya elverişli yüksek bir yere ihtiyaç duyulması olsa da günümüzde “TBMM Camisinin minaresi yoktur.” denilmektedir. Oysa güney batı köşesinde minarenin yerine; çift katlı balkon (şerefe) yerleştirilerek “servi ağacı” dikilmiştir.

“Servi Ağacı”, geleneğimizde ve toplumsal inanç değerlerimizde insan hayatının doğumdan ölümüne kadar var olma çabalarını ve vahdetin yani bir olmanın da sembolüdür. Mevsimlerin zorlu şartlarına rağmen yeşilliğini hiç kaybetmeyecek güçlü kalabilmesi ve dayanıklılığı ile serviler, hayatı tasvir etmektedir. Şekil itibarıyla, gövdesinin semaya uzanan dik duruşu sebebiyle doğruluğu da temsil ettiğine de inanılır. Yine başka bir inanç da servi ağacının iyi şans ve koruma getirmesi ile ilgilidir. Bu inanç bağıyla beraber serviler, eski Türk kültüründe bolluk ve bereketi simgeleyen hayat ağacı olarak da nitelendirilirler. Bunun en önemli sebebi, ağaç köklerinin toprağın altından gelmesi, gövdesinin yeryüzünde olması ve yapraklarının göğe uzanmasıdır. Bu üçlemede doğum, yaşam ve cennete ulaşma arzusunu çağrıştıran bir inanç değeri vardır. Ağacın mevsimsel şartlara rağmen hep yeşil kalması ise ölümsüzlüğü de simgeler. Osmanlı kültüründe minareye benzer biçimiyle servi, hayat ağacıdır ve dallarına konmuş kuşlar hayatın içindeki canları yani insanı simgeler. Büyümek için güneşe ihtiyaç duyduklarından sürekli gökyüzüne doğru yükselişleri serviyeye mistik bir anlam yüklenmesine de neden olmuştur.²³

22 Berger, *Görme Biçimleri*, s. 11.

23 <https://trdergisi.com/turk-kulturunde-servi-agaci/>

Görsel 15-16. Caminin Çizilen Ama Uygulanmayan Temsili Minaresi ve İbadethaneyi Anlatır Kesit-Cepheleri

Kaynak: TBMM İşletme ve Yapım Başkanlığı proje arşivinden alınmıştır.

Dikilen servi ağacı zamanla hastalanmış ve bükülmüş, ağaç uç kuruması nedeniyle 2018 yılında İdarenin kararı ile kesilmiştir. TBMM Genel Sekreterliğince yerine hızla büyüdüğü için farklı bir servi türü olan kavak ağacı dikilmesi tercih edilmiştir. Minarenin dikey çizgilerinin taşıdığı biçimsel arayışı ile bakanın dışında sanatçının iç görüşü ile bu tercihi yapması minare için soyut bir bakış açısı taşımaktadır.

Geleneksel camilerde mihrap yanında bulunan kısa sütunlar, şamdanlar ile simgelemektedir. Tavan, duvar, çevre aydınlatmalarda da klasik camilerde görülen benzer unsurlara yer verilmiştir. Pencere doğramaları ve kapılar ahşap; pencere söveleri, kapı kasaları ve yer kaplamaları mermer; kütüphane yer kaplaması seramik, kitap rafları ve tavan ahşaptır. Dış kapı ahşap tasarlanmıştır. Caminin yaz kış ısıyı korunması amacı ile çok kullanılan deri kapısı ise Sanatçı Bihret Mavitan'a ait olup yaşam ve ölümü temsil eden sembollerden oluşmaktadır.

2.1.3.Cennet (arka avlu)

Camiye için bir başka imgede gömülü bahçedir. Dua edenlerin seyrettiği cam mihrabın ötesinde ulaşılmak istenen, özlenen “*cennet*”; su ve bitki yüzeyleri, çeşme, kible duvarı dışında şelaleyi anımsatan kademeli havuzlar ile betimlenmek istenmiştir.

Cenneti simgeleyen arka avluya ibadethanenin her iki tarafından üstü örtülü geçitlerden ulaşılmaktadır. Bu geçitlerden biri abdest mekânı, diğeri imam odasına olan bağlantıdır. Bu geçitlerden ibadethaneye direkt ulaşmak mümkündür. Mihrabın bulunduğu şeffaf duvarın cenneti temsil eden gömülü bahçeye bakması ve duvarın alçak olmasındaki imgeler bulunmaktadır. Behruz Çinici, “cami tasarımında ahirete açılabilen eşik mekân anlayışının hâkim kılındığı ve Kur’an-ı Kerim’in modern mimarlığa ilham kaynağı olabilecek kanıtlar ile yüklü olduğunu” söylemiştir.²⁴

Görsel 17. Arka bahçe; cenneti temsil eden gömme bahçe ve katlı havuz

Kaynak: TBMM Binaları, (2005), Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Tanıtım Kitapları, TBMM Basımevinden temin edilmiştir.

24 Ankara (Anadolu Ajansı) “Ağa Han Mimarlık Ödüllü, 1998’de Türkiye Büyük Millet Meclisi, Camii’nin oldu.” başlıklı yazısında Behruz Çinici’nin yaptığı açıklamadan alınmıştır.

Caminin kuzey duvarı boyunca dikdörtgen ibadet mekânından sadece yükselti-
lererek şeffaf parapetli dar bölüm kadınlara ayrılmıştır. Günümüz malzeme ve tek-
nolojisi kullanılarak inşa edilen yapıda, geleneksel cami ve geçmiş kültürümüzle
ilgili değerlere yer verilirken brüt beton ve ön yapımlı beton elemanlar cam ile
birlikte kullanılmıştır. Dolu boş dengesine bakıldığında betonun camla birlikte
kullanımının çok uyumlu olduğu görülmektedir. Yapı malzemelerinin seçimi ve
kullanımındaki sadelik unsuru göz önüne alındığında da tarzının brütalist olduğu
düşünülebilir.

2.2. Cami İmgelerinin Değerlendirilmesi

Cami, yukarıda anlatılan gördüğümüz ve göremediğimiz pek çok sanatsal im-
genin göstergesi durumundadır. Burada mimari öge üzerinden verilmiş görsel
şifrelerin bulunduğu; bakanın şifreleri ancak kültürel birikimleri ile anlamlandı-
rabilecek olduğu açıktır.

Revak, kubbe, minare ve eyvan gibi mimari ögeler, var olan kalıplar dışına
çıkılarak tasarlandığından bugünün teknolojisi ve taşıdığı imgeler sayesinde öz-
gün bir tasarım kurgusunu oluşturmuştur. Yapının özgün tasarımı Ağa Han Ödülü
almasında etkin rol almıştır. İslami ögelerin imgenerek bu yapıda kullanılması
bu yapının değerini yükselterek onun özgünlüğünü vurgularken, bu özgün kurgu-
lama çağlar boyunca süzülerek gelen geleneksel cami mimarisine ait alışkanlık-
ları da alt üst etmektedir.

TBMM Camii tescil edilmiş, sonrasında tescil kararı bozulmuştur. Çalışmada
özgün ve sanatsal yapının önce kabul sonra reddedilme ve tekrar ilk karara dö-
nülmesi sürecini; edinilen arşiv bilgileri üzerinden görerek konuyu incelemenin
gerekli olduğu düşünülmüştür.

3. TBMM CAMİİ'NİN TESCİL AŞAMASINA İLİŞKİN HUKUKİ SÜREÇ

Farklı disiplin ve farklı ölçekli çalışmalar içeren makalede TBMM Camii hak-
kında önceden yapılan çalışmaların incelenmesi, arşiv bilgilerinin ortaya çıkarıl-
ması, barındırdığı sanatsal şifrelerinin toplumsal ve sanatsal karşılıklarının belir-
lenmesi sonucunda, toplumu kapsayıcı bir bakış açısı ile değerlendirilmekte ve
tescil aşamasında yaşanan hukuki sürece ait bilgilere yer verilmektedir. Aslında
yapılan, mevcut bir mimari eserin sanatsal imgelerini ve dayandığı tasarım ilke-
lerinin anlatılması ile başlayan “hukuki” bir konu olan “tescil” kararının işleyiş
sürecini ve sonucunu ortaya koyabilmek olmuştur.

Caminin tescili kurul uzmanlarınca tespit edilmesine karşın 26.06.2012 tarih ve 799 sayılı karar ile sehven tescile sunulmasının unutulduğu anlaşılmaktadır. Meclis Camisinin kültür varlığı olarak tescil isteğine ilişkin 25.02.2013 tarih ve 572 sayılı raporu, ekleri incelenerek, tescille ilgili görüşmeler yapılmıştır.

28.02.2013 tarih ve 500 sayılı Ankara 1 nolu Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından alınan kararla Meclis Camii hakkında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ilgili maddeleri uyarınca tescile gerek olmadığına karar verilmiş, 04.03.2013 tarihli ön yazı ile ilgili Karar resmîyet kazanmıştır.

3.1. Tescil

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi 08.09.2014 tarihinde TBMM Camisinin tescili için Ankara 1 nolu Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kuruluna başvurusu ve 29.04.2015 tarih ve 608 dosya numarası ile Kültür ve Turizm Bakanlığı aleyhine Danıştay 14. Dairesinde yürütmeyi durdurmak için dava açmıştır.

İlgili mahkemenin kararı ile TBMM Cami tescil kaydı kararı teknik bilgi ve birikimi gerektirdiğinden, mahallinde yapılan keşif ve bilirkişi incelemesi sonucu hazırlanan 6.7.2015 tarihli Bilirkişi Raporuna istinaden verilen kararın gerekçesi şöyledir:

Yapı, Türkiye toplumunun sosyal ve kültürel yaşamının mekâna yansıtması nedeni ile BELGE değeri taşımaktadır. Modern ve geleneksel yaşam pratiklerini bir arada yorumlayan bu örnek, toplumun anlayış, gereksinme ve ilişkilerinin somut bir göstergesidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ve başkent Ankara'nın toplumsal belleğinin bir parçası olması nedeni ile KİMLİK değeri taşımaktadır. Bu yapı; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinden bugüne uzanan yönetim alanındaki belleğinin yönetim merkezi olan TBMM alanının kimliğini şekillendiren parçalarından biridir. TBMM alanındaki konumu ile çağdaş bir yönetim merkezinde dinin aldığı yeri temsil eden yapı, SİMGE değeri taşımaktadır. Alan içinde öne çıkmayan mütevazı boyutlu, detaylarla vurgulanan dini ve geleneksel anlamlarla güçlendirilmiş; Cami Kompleksi'ni alan içinde sembolik bir konuma yerleştirmiştir. Yapıldığı dönemin tasarım ve mimari anlayışını yansıtması nedeni ile MİMARİ değer taşımaktadır. Yapı, 20. yüzyıl modern mimarlık anlayışı çerçevesinde ve dönemin yapı üretim teknolojisi olan betonarme inşaat sistemi ile brüt beton olarak inşa edilmiştir.

Türkiye modern mimarlığının başarılı bir örneği olarak mesleki ve akademik çevrelerde kabul edilmiş olan Camii Kompleksi, mimarlık okullarında derslerde okutulmakta, literatürde yer almaktadır. Yapı, ÇEVRESEL değer taşımak-

tadır. İçinde yer aldığı doğal ve yapılı çevre ile uyum içinde ve bütüncül bir yaklaşımla tasarlanmıştır. Cami Kompleksi, modernle yerel/ geleneksel olanın bütünleştirildiği tasarımıyla ÖZGÜNLÜK ve ENDERLİK değeri taşımaktadır. Caminin modern tasarım yaklaşımı göze çarpan özelliği olsa da İslam mimarlığının önemli ürünlerini yaratmış olan Selçuklu ve Osmanlı geleneklerine özgü öğeleri de dönemine uygun bir şekilde modern bir planlama ve orantılanma ile özgün bir biçimde yorumlamaktadır. Bu anlamda yapı, modern üslubun yansira, 1980'li yılların tarihe referansla tanımlanan post-modern yaklaşımında başarılı bir örneğini oluşturmaktadır. Türkiye'de gerçekleştirilen cami tasarımında sık rastlanmayan bu yaklaşımla, 1995 yılında, İslam mimarisini çağdaş metotlarla yorumlayan yapılara verilen Uluslararası Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüş olan bu kompleks 3. Türkiye mimarlık tarihinin bu alandaki ender başarılı örneklerindedir. Kendisine çağdaş toplumda yer bulabilmesinden kaynaklanan SÜREKLİLİK değerine de sahip olan yapı, kullanımını yetkinlikle sürdürmektedir. Bu çerçevede, Türkiye 20. Yüzyıl mimarlığının önemli örneklerinden olan TBMM Cami kompleksinin, yukarıda tartışılan toplumsal, kültürel ve tasarım değerleri açısından, modernle gelenekseli bütünleştirilen mimari dilinin, TBMM alanı içindeki diğer yapılarda ve özellikle halkla ilişkiler binası ile kurduğu çevresel ilişkisinin, ender ve özgün kimliğinin, süreklilik arz eden işlevinin ve sahip olduğu belge, kimlik ve simge özelliklerinin korunabilmesi için, taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmesinin gerekli olduğu şeklinde görüş bildirildiği, söz konusu bilirkişi raporuna karşı yapılan itirazların, raporu sakatlayacak veya kusurlandıracak nitelikte olmadığı görülmüştür.²⁵

Bu durumda; kurul karar tarihi 3.12.2015 olmak üzere yukarıdaki bilirkişi raporu ile taşınmazın toplumsal, sanatsal ve mimari özellikleri ile korunması gerekli kültür varlığı niteliğinde olduğunun ortaya konulduğu görülmüş, 10.09.2015 tarih ve 2671 sayılı Ankara 1 nolu Kültür ve Koruma Bölge Kurulu Kararı ile TBMM Camii, “Koruma Grubu 1”e göre tescil edilmiştir.²⁶

Ancak yürütmenin durdurulması, karar düzeltilme davaları sürmüş bu süreçte TBMM Hukuk Müşavirliği davaya müdahil olmuştur.

25 Danıştay 14. Daire 2015/608 E. Dava Dosyası, 6.7.2015 Tarihli Bilirkişi Raporu.

26 Ayrıntılı bilgi için bkz. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları (660 nolu İlke Kararı) T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU Toplantı No ve Tarihi:60 05.11.1999 Karar No:660 05.11.1999, Toplantı Yeri ANKARA, İLKE KARARI TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ GRUPLANDIRILMASI, BAKIM VE ONARIMLARI başlığında “1. Grup Yapılar: Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür varlıkları içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleri ile korunması zorunlu yapılarıdır.”

3.2. Tescilin Reddi

26.01.2017 tarihinde Mimarlar Odası Ankara Şubesinin tescil başvurusu Yargıtay tarafından reddedilmiştir. Aynı tarihte 1 nolu Kültür ve Koruma Bölge Kurulu 01.12.2016 tarihli Danıştay 14. Daire tescil kararını kaldırmıştır.

TBMM Camii tescil kaydının kaldırılması ile ilgili Ankara 1 nolu Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 26.01.2017 tarih 4038 sayılı Kurul Kararının gerekçesi;

(...) mevzuat hükümlerine göre değerlendirildiğinde 1990 yılında yapımı tamamlanan işleme konu yapının 19. Yüzyıl sonuna kadar yapılmış bir yapı olmadığı, sit alanı içinde yer almadığı, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmasının söz konusu olmadığı, yapının yeni bir döneme önderlik edecek ölçüde mimari özellikler içermemesi, salt Türkiye modern mimarlığının başarılı bir örneği olması ve yer aldığı doğal ve yapı çevresi ile uyum içinde olmasının, kültür varlığı olarak tescili için yeterli olmadığı(...) ²⁷ şeklindedir.

Görsel 18. Tescil Başvuru Formu

YAPININ AYRINTILI TANIMI:		TEKNİK BİLGİLER:	
TARİHSEL ÖNEM:	Cumhuriyet tarihimize işyeri devlet olan ilk camidir. Tarihi "Vekâletler" üğeni içinde TBMM ve Halkla İlişkiler Binalarının yer aldığı alanın bütünlüklü tasarısını tamamlayan, özgün bir eserdir. İki müellifinden birisi Türkiye'nin "Sinan Odülü" usta bir mimar olup, TBMM Ana Binasının müellifi olan Prof. Clemens Holzmeister'in de görüşleri alınarak projelendirilmiştir (1986-89). Mimarlık dünyasının en seçkin ödülleri olan Aga Han Mimarlık Odülü almış (1995) ve çok sayıda akademik yayına konu olmuştur. Çağdaş cami mimarisinde öncü özellikleri nedeniyle uluslararası literatüre geçmiş, döneminin tek örneğidir.	ISITMA SİSTEMİ: Merkezi sistem	SU: Var
PLAN :	"TBMM ile Halkla İlişkiler Binalarının arasındaki meydana geçilerek ulaşılan yapı, üğgen bir avluyu çevreleyen iki bölümden oluşmaktadır. İbadet mekânı ile kütüphane bölümlerini bütünlükten revak, yapıya bir külliye içeceği ve grameri kazandırmaktadır. Yapının en özgün unsuru olan saydam kible duvarı, "cennet bahçesi" metaforuyla tasarlanmış kaskatlı bir havuza bakmaktadır. Kubbeye doğru yükselen kademeli kırışlar, aralarından gün ışığı alınmasını sağlamaktadır.	KANALİZASYON: Var	ELEKTRİK: Var
CEPHE:	Klasik cami mimarisinin geleneksel kubbe, minare ve revak unsurları çağdaş dilde yorumlanmıştır.	ÖZGÜN KULLANIM: Cami	
BEZEME:	Klasik anlamda bezemeli olmamakla birlikte, yapı tektoniklerinin modern dilde güçlü bir bezeme etkisi vardır. Brüt beton yüzeyler, içte küfi yazıyla bezememiş ahşap panolarla kaplanmıştır.	BUGÜNKÜ KULLANIM: Cami	
İÇ YAPI ELEMANLARI:	İbadet bölümünden seviye farkıyla ayrılmış kadim mahfil ana mekândan cam korkuluk ve mermer havuzla ayrılır. Saydam mihraba güneş kırıcı yüzey uygulanmıştır. Ahşap mimber ve demir avizenin üretiminde, geleneksel tarz esas alınmıştır.	ÖNERİLEN KULLANIM: Cami	
MALZEME VE YAPIM TEKNİĞİ:	Çağdaş yapım teknolojisi ve malzemelerle inşa edilmiştir. İbadet mekânı, geniş açıklığı geçen betonarme kırışlar ve kubbe ile örtülmüştür.	HAZIRLAYANLAR: DOCOMOMO-Türkiye (Modern Mimarının Belgelemesi ve Korunması) Çalışma Grubu adına: Aydan Balamir (ODÜ Mimarlık, Arch 571 dersi kapsamında)	TARİH: 12.05.2014
ANALİTİK BİLGİLER:		KONTROL EDEN:	
KAT SAYISI: Bir kat.	MALZEME: Duvarlar: Ahşap dokulu brüt beton, ahşap pano ve cam. Tavan: Brüt beton ve cam. Zemin: Mermer, halı, seramik.	TARİH:	
DEĞİŞİMLER:		YAPIM TEKNİĞİ: Taşıyıcı elemanlar: Yerinde dökme betonarme karkas.	
YAYIN DİZİNİ ve ODÜLLER: Ekli dosyada.		UYGULAMA PLANI:	
		KURUL KARARLARI:	
		EKLER:	
		RAPOR: Ekli dosyada.	NO
		FOTOĞRAF: Ekli dosyada.	TARİH
		ROLOVE:	TASNİF
		RESTORASYON PROJESİ:	GRUP
		HARİTA:	NOT
		KİTABE:	
		VAKFIYE:	
		İLGİLİ ENVANTER NO:	

AVRUPA KONSEYİ		KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ			ANIT		ENVANTER NO:
TÜRKİYE		KÜLTÜR VARLIKLARI VE MUZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					
İLİ: Ankara		İLÇESİ: Çankaya		MAHALLE / MEVKİ:		HARİTA NO:	
SOKAK VE KAPI NO: TBMM Yerleşkesi		PAFTA:		ADA:		PARSEL:	
ADI: TBMM Camii		YAPTIRAN: TBMM		YAPIM TARİHİ: 1989		USLUP: Modern	
		YAPAN: Behruz ve Can Çinici		KİTABE:		VAKFIYE:	
GENEL TANIM: Güven Park'la başlayan tarihi "Vekâletler" üçgenini naktalayan son halka olarak, TBMM Ana Bina ile Halkla İlişkiler Binasının konumlandığı eksenin güney ucunda yer alır. 450 kişilik ibadet mekânı ve destek işlevleriyle birlikte, zemin katta 950 m ² , toplam 1300 m ² inşaat alanına sahiptir (açık alanıyla birlikte 2000 m ²).							
KORUNMUŞLUK DURUMU: İyi	TAŞIYICI YAPI DURUMU: İyi	CEPHE DURUMU: İyi	ORTU DURUMU: İyi	İÇ YAPI DURUMU: İyi	BEZEME DURUMU:	RUTUBET DURUMU: Yok	
VAZİYET PLANI		ZEMİN KAT PLANI		FOTOĞRAF			
GÖZLEMLER: Yapı, tasarlandığı dönemdeki özgünlüğünü ve literatüre geçmesine neden olan öncü özelliklerini büyük ölçüde korumaktadır. Gerek bulunduğu yerin çevresel verileri (mevcut bina ve topografya) ile kurduğu ilişki, gerekse camii mimarisinin geleneksel unsurlarını (kubbe, minare ve revak) hatırlatan güçlü yorum, net bir şekilde algılanabilmektedir.							
BUGÜNKÜ SAHİBİ: TBMM				BAKIMINDAN SORUMLA KURULUŞ: TBMM (İşletme ve Yapım Başkanlığı)			
YAPILAN ONARIMLAR: 1989'dan günümüze oluşan basit onarımlar ve iç mekânda tefriş değişiklikleri yapılmıştır.							

Kaynak: Mimarlar Odası Ankara Şubesi ve Çinici Mimarlık tarafından iki ayrı tescil başvurusu yapıldığı Can Çinici ve Mimarlar Odası ile yapılan sözlü görüşmelerden öğrenilmiş Altuğ ve Can Çinici raporu eki olan ve 29 Şubat 2012 tarihinde Aydan Balamir tarafından hazırlanan Tescil Başvuru formu kendilerinden temin edilmiştir.

3.3. Tescilin Resmîyet Kazanması

07.02.2017 tarih ve E.2015/608, K.2015/2159 sayılı Mimarlar Odası Ankara Şubesi Kültür ve Turizm Bakanlığı aleyhine Danıştay 14. Dairesinde açtığı dava ile bozulan tescil kararını düzeltme talebinde bulunmuştur.

13.09.2017 tarih ve E:2017/827, K.2017/4603 sayılı dava dosyası ile TMMOB Ankara Şubesi Kültür ve Turizm Bakanlığı aleyhine Danıştay 14. Dairesinde açtığı davada Kararın onanmasını düzeltilmesi isteminin reddine karar verilmiştir.

28.12.2017 tarihinde E.2017/3538 K.2017/3611 sayılı dava dosyası ile Ankara 15. İdare mahkemesi tarafından tescili bozma kararına uyulmasına karar verilmiştir. TMMOB Ankara Şubesi bozma kararına ilişkin Ankara 15. İdare mahkemesinin tescil kaydını temyiz etmiştir.

3.12.2015 tarih 608 sayılı Ankara 1 nolu Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu kararı "*toplumsal ve mimari*" özellikleri ile Camiyi korunması gerekli kültür varlığı niteliğinde bularak tescilin gerekli olduğu belirtilmektedir. 26.01.2017 ta-

rih 4038 sayılı Ankara 1 nolu Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Kararı ise bu görüşün tescil için “*yeterli olmadığı*” şeklinde verilmiştir.

Tescil edilen yapıda tescil kararının önce iptali sonra tescil kararının onaylanması sürecinde kararların farklılık gösterme nedeni; Tescil kararı ülkenin içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal alanlardaki konjonktürden etkilenmektedir. Ayrıca tarihi ve anıtsal olma gibi kavramlar, günümüz koruma yaklaşımlarında belirleyici olma niteliklerini kaybetmektedir. Bu değerlerin yanı sıra; kimlik değeri, belge değeri, anı değeri, işlevsellik değeri gibi birçok yeni ölçüt mimari imgelemin ve ait oldukları eserlerin yeni bir anlayışla ele alınmasını gerekli kılmaktadır. TBMM yapıları değerlendirildiğinde koruma hem eski ölçütler hem de gelişen bu yeni kavramlar bakımından önemli olmaktadır.

TBMM Halkla İlişkiler Binası tamamlanması ile ihtiyaç gereği yapılan Meydan-İbadethane-Kütüphane yapı kompleksi bir bütündür. Halkla İlişkiler Binası ve aksındaki cami ana binanın anıtsal konumu ile bağlantılı olmakla birlikte yapı karakteri açısından bağımsız tasarlanmıştır. Ana bina ile boyut ve kompozisyon ilişkisine bakıldığında özgün bir yapı olup Türkiye'nin başkenti Ankara'nın mimari hafızasında sembol ve belge olarak çok önemli bir yer tutmaktadır. Kullanılan mimari imgeler geleneksel elemanların güncel formlarını içermektedir. TBMM Camiinde kubbe, minare, avlu, revak, şadırvan gibi öğelere mütevazı ve candan bir şekilde yer verilmiştir.

SONUÇ

Cami yapısı taşıdığı farklı görüş ve deneyimler nedeni ile toplumun her kesiminde çok konuşulmuş, çok yazılmıştır. TBMM Camii günümüzde halen süregelen tartışmalara neden olmaktadır. Cami ile ilgili sanatsal imgelerinin tarihsel gelişim içerisinde yarattığı algının günümüzde farklı algılanması bu problemi yaratmaktadır. Yeni bir yaratım, yeni bir görünüm, geleneksel geçmiş ile güncel olan arasındaki fark bu yapıda ortaya çıkmıştır.

Bir yapıya bakmak her bireyin kendi seçimidir. Yapıya ne şekilde bakacağımızda bireyin kendi seçme özgürlüğüne dayanmaktadır. Ayrıca bu bakış her zaman somut bir nesneye olan bakış değildir. Soyut kavramlar, olgular her zamanın düşünce ve inanç sisteminde bulunmaktadır. Meclis Camii değerlendirildiğinde Cumhuriyet, İslamiyet, geleneksellik, kavramları devreye girmekte ve cami hakkındaki algılama, bakana göre değişebilmektedir.

Şair Can Yücel'in Amato'dan çevirdiği mısralarında,

“En uzak mesafe ne Afrika'dır ne Çin ne Hindistan...

Ne seyyareler Ne de yıldızlar Geceleri Işıldayan

En uzak mesafe, iki kafa arasındaki mesafedir birbirini anlamayan.” demiştir.²⁸

28 Can Yücel'in Herman Amato'dan çevirdiği dizeler (<https://debistan.com/deneme/en-uzak-mesafe-yalnizlik>)

Cami geçmişe ait içinde bulundurması gereken bütün mekân ve öğeleri (avlu, revak, mahfil, mihrap, minber, son cemaat yeri, kubbe, kemer, kasnak, minare, şerefe, şadırvan vb.) içermektedir. Bu oluşum günümüz anlayışı ile gerçekleşirken geleneksel ve tarihsel değerleri anlama ve saygı gösterme çerçevesinde tarihe öykünmeden tasarlanmış ve uygulanmıştır. Ancak taşıdığı sanatsal imgeler herkes tarafından farklı algılanmıştır. Yapıyı oluşturan imgelerin bir araya gelişleri ve yaratılan imgelerin kompozisyondaki başarısı o mimari yapının sanatsal değerini ortaya koymaktadır. Bu anlamda tasarım; bir düşünceyi, hayali günlük yaşama aktarım biçimi olarak var olabilmektedir. Tasarım bir imge olup soyut olmasına karşın ortaya çıkan mimari eser somuttur.

Berger'in deyiimiyle ifade edersek "Tüm imgeler insan yapısıdır."²⁹ Yapılar da insanın görme biçimiyle anlanmaktadır. Caminin mimari tarafından yapıldığı yıllarda minare olarak anlamlandırılan servi ağacı bugün ise yerine dikilen kavak ağacı bazı kesimler için aynı anlamı kazanamamıştır. Bu insanın görme biçiminin bir yapı üzerinde ne kadar etkili olabileceğinin kanıtıdır.

Mimari bir eser özgün fikirler içermelidir. Fikirlerin eser üzerindeki görüntüsünü anlamak aslında eserin özelliklerini ve geleceğini belirlemek açısından gerekli olmaktadır. Eseri ortaya koyan mimar zaman içerisinde toplumsal alanda tarihsel bir yolculuk başlatmaktadır. Çünkü ortaya çıkan eser artık tümü ile ona ait değildir ve eser varlığını topluma mal olmuş şekilde devam ettirmektedir. Eser, tarih içindeki yolculuğuna sadece toplumsal kabulleri değil bireysel ve toplumsal reddedilişleri içine alan her alanda üzerinde ona sunulan değerlerin göstergelerini ortaya koymaktadır. Bu göstergeler eserin durumunu, toplum kurallarına göre meşruluğunu, kaderini aslında eserin kendi varlığının sürdürülebilirliğini belirlemektedir.

Meclis Camii minaresinin nasıl görüldüğü farklı görüşlerle farklı tartışmalar etrafında tarihe kaydedilmektedir. Meclis Camii Minaresi yapı mimarının kullandığı bir imge olup tarihe kayıtlar düşürmektedir. Camiyi anlamlandırma adına tarihe düşülen notlar nedeni ile dahi bu yapı; barındırdığı sanatsal imgelerinden dolayı övgüyü fazlasıyla hak etmektedir.

Mimari tasarım sadece bilimsel bir alan değil aynı zamanda sanatsal bir yaratım alanı olduğundan sübjektif değerler içermekte bu değerler değerlendiren bireye göre değişiklikler gösterebilmektedir. Bir yapının mimarlık eseri olarak kabul edilebilmesi için "sanatsal özelliklerinin" olması gerekmektedir. TBMM Camii sanatsal imgeleri özgün bir fikir yaratıcılığı ile korunacak eser olma durumunu somut olarak ortaya koymaktadır. Eserin sahip olduğu değerler nedeni ile koruma altına alınması resmi ve akademik kurumlarca gerekli görüldüğünden çalışmada tescil tespiti, tescil, değerlendirme kıstasları ve hukuki süreç özetlenmeye çalışılmıştır. Sürecin sonucunda alınan kararın eserin varlığını sürdürmek boyutuna ulaşabildiği düşünüldüğünde "hukukun mimari konuya etkisinin" önemi kaçınılmaz olmuştur.

KAYNAKÇA

**Kitap, Makale ve Arşiv Belgeleri*

“Ağa Han Mimarlık Ödülleri”, *Mimarlık Dergisi*, S. 266, Ankara, 1995.

“Ağa Han Mimarlık Ödülü, 1998’de Türkiye Büyük Millet Meclisi Camii’nin oldu.” *Ankara (Anadolu Ajansı)*.

Balamir, A.-Erzen, J., “TBMM Halkla İlişkiler Kompleksi”, *Arredamento*, S.25,1991.

Batur, A., “Türkiye Mimarlığında “Modernite” Kavramı Üzerine”, *Mimarlık Dergisi*, Mimarlık Tarihi, S. 329, Mayıs -Haziran, Ankara, 2006.

Berger, J., *Görme Biçimleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2018.

Cengizkan A., “Türkiye ‘de Çağdaş Mimarlığı Önde gelen 20 Eseri”, *Mimarlık Dergisi*, S. 311, 2003.

Cornoldi, A. (ed), *L’Architettura Dell’edificio Sacro / Manuale Progettazione Architettonica*, Officina Edizioni, Roma, 1995.

Cruickshank Dan (Ed), “Sir Banister Fletcher’s A History of Architecture”, *The Royal Institute of British Architects and The University of London*, C. 48, 1996.

Çinici, B.-Çinici, C., “Meydan-İbadet-Kitaplık Kompleksi”, *Tasarım*, S. 4, 1992.

Çinici, C.-Bilgin, Z., “Bir Cami Dosyası”, *Ege Mimarlık*, 1996, C. 3, S. 20.

Davidson, C., “Mosque of the Grand National Assembly”, *Architecture Beyond Architecture*, Cynthia C. Davidson, ve İsmail Serageldin (ed), Academy Editions, Londra, 1995.

Erzen J.-Balamir, A., “Case Study IV: Turkey; TheParliament Mosque, Ankara”, *Architecture of the Contemporary Mosque*, İsmail Serageldin ve James Steele (ed), Academy Editions, Londra, 1996.

Eyüpgiller, K. Kutgün “Türkiye’de 20. Yüzyıl Cami Mimarisi”, *Mimarlık Dergisi*, S. 331, Eylül-Ekim Dosya: Çağdaş Cami Mimarlığı, Ankara, 2006.

Cengizkan, N. Müge, “Günümüz Cami Yapıları Üzerine” (Danyal Çiper ile Söyleşi: Dosya: Çağdaş Cami Mimarlığı), *Mimarlık Dergisi*, S. 331, Eylül-Ekim, Ankara, 2006.

Güzer, A., “Diğerlerinin Mimarlık Ödülleri-1995 Ağa Han Mimarlık Ödülleri”, *Mimarlık Dergisi*, S. 266, 1995.

Holod R.-Khan, Hasan-Uddin, *The Mosque and the Modern World*, Thames and Hudson, Londra, 1997.

- Muschamp, R., “An Islamic Reminder of The Sacred in Design”, *New York Times*, 1998.
- Necipoğlu, G. (ed.), *An Annual on the Visual Culture of the Islamic World*, C. XVI.
- Sevimay, D., “Behruz Çinici ile Röportaj”, *Haftalık*, S. 72, 2004.
- Shulmann, K., “Turkish Grand National Assembly Ankara-1995 Aga Khan Winner”, *Metropolis*, S. 11, 2003.
- Çinici Mimarlık Muhasebe Arşivi, “Sözleşme”, 7 Mayıs 1987 tarihli Proje Mülkiyetleri ve TBMM İnşaat Kontrol Amirliği arasında yapılan noter belgesi. *Tescille İlgili Davaların Mahkeme Dosyaları*, Gazete Haberleri.
- “TBMM Camisi Artık Tescilli”, *Mimarlık Dergisi*, S. 386 (Kasım-Aralık), Ankara, 2015.
- “Türkiye Büyük Millet Meclisi Halkla İlişkiler Binası Ankara”, *Yapı*, S. 62, 1985. *TBMM Arşivi*, 22.05.1984 gün ve 20 numaralı Divan Kararı.
- TBMM Arşivi*, 08.01.1985 gün ve 42 numaralı Divan Kararı ve toplantı tutanakları.
- Umberto, E., *Mimarlık Gösterge Bilimi*, Daimon Yayınları, İstanbul, 2019.

**İnternet Kaynakları*

- <https://www.arkiv.com.tr/proje/tbmm-camisi/1815>
- <https://edebistan.com/deneme/en-uzak-mesafe-yalnizlik>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami#1-dini-ve-sosyokulturel-tarihi>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami>
- <https://webdosya.csb.gov.tr/db/yfk/icerikler/1987-20190312111800.pdf>
- <https://trdergisi.com/turk-kulturunde-servi-agaci/> 25.12.2022

